

A minorita atyák még Szent Ferenc életében, 1220 körül megjelentek Magyarországon. Ekkor alapították az első magyar rendtartományt. 1627 után külön rendtartomány állott fenn Erdélyben. Aradon, Kézdivásárhelyen, Lugoson, Nagybányán, Pancsován a minorita atyák vezették a plébániákat is. Trianon után öt rendház maradt meg Erdélyben: Aradon, Marosvásárhelyen, Lugoson, Nagybányán és Kézdivásárhelyen.

Az 1948-as esztendő - az egyházak ellen indított hadjárat kezdete - sorsfordító volt a minoriták életében is. A rend nyilvános működési jogát megvonták, új tagokat nem vehettek fel, iskoláikat, intézményeiket, lapjaikat, nyomdáikat államosították. Az aradi szerzeteseket kényszerlakhelyre számúzták, volt, akit börtönbe zártak.

Csak kilenc év után, 1957-ben engedett vissza a hatalom néhány pátert, de szigorú állami ellenőrzés alatt maradtak, a közéletben nem vállalhattak szerepet, szerzetesi ruhájukat nem viselhették... Olvastam valahol, hogy a Szabadság-szobor felállítása után Ferenc József soha többé nem tette be a lábát Arad városába.

Egy ötvenmillió birodalom ura félt tizenhárom halott tábornoktól?

Mióta a főtérről eltűnt a Szabadság-szobor, a minorita templom impozáns épülete és szelleme lett a szabadságvágy megtestesülése az aradi magyarok számára. Akkor is, amikor a szerzeteseket kiharcolták a templomukból, és még inkább, mikor létszámban jóval kevesebben szolgálhattak itt megint. Nélkülözhetetlen munkát végeztek a minoriták az aradi magyar oktatás két és fél évszázadában. Immár nincsenek meg ehhez az anyagi és személyi feltételeik. A hitoktatásban azonban részt vettek a diktatúra idején is.

Amikor a kormányrendelet megjelenését követően nyomban dönteni kellett a Szabadság-szobor darabjainak új, immár "magyar kézen" lévő menedékhelyéről, természetesen a minorita rendház udvarára esett a választás.

A kormányhatározat tíz napban szabta meg a Szabadság-szobor átadásának idejét.

Napokig nem történt semmi, végül az utolsó nap a várparancsnok üzent a minorita rendházba: vihetik a szobrot. Mikor kigördült az autó a vár kapuján, a város minden magyar templomának tornyában egyszerre szólaltak meg a „harangok”, és zúgtak, amíg "Hungária", a fenséges szépségű nőalak meg nem érkezett a rendház udvarára.

* *Dávid Ibolya* igazságügyi miniszter asszony, aki igencsak szívéen viselte az ügyet, személyesen vállalta a Szabadság-szobor átadásának felügyeletét

** magyarországi köztudatunkban igencsak sovány híradás él erről a harangzúgásról, pedig megható és többre méltó (az Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek szerkesztőségi megjegyzései)

Erősen a témához kapcsolódik, ezért itt közöljük - szintén utánnnyomásban - az Arménia 1892 márciusi számából a következő felsorolást.

Hazai krónika

A '48-as szabadságharc aradi elítélteit közt örmények:

Fejér János százados (születési helye: Egerbegy)

Fejér József főhadnagy (sz.h. Egerbegy)

Gorove Antal testőrhadnagy (sz.h. Toposztzo)

Hankovics György főhadnagy (sz.h. Nagyvárad)

Hollósy József hadnagy (sz.h. Kertemics)

Keresztes Ferencz főhadnagy (sz.h. Arad)

Keresztes Lajos hadnagy (sz.h. Temesvár)

Kiss Ernő tábornok (sz.h. Temesvár)
Lázár Vilmos tábornok (sz.h. Nagy-Becskerek}
Lukács Dénes hadnagy (sz.h. Nagyvárad)
Márkovics Vincze főhadnagy (sz.h. Nagyvárad)
Papp Mihály hadnagy (sz.h. Egerbegy)

Más helyütt elitélt, de Aradra vitetett torontálmegyei képviselők:
Karácsonyi Antal, Kristóf Lajos és Mártonffy Károly.

**Emlékezés dicső magyarörmény eleinkre:
Szilágyi Dezső, Lukács Béla**

Részlet *Nemeskürty István: A kőszívű ember unokái - A kiegyezés utáni első nemzedék 1867-1896* című könyvéből

Szekfű Gyula felháborodottan fitymálja Szilágyit:

"*Szilágyi Dezső* e hanyatló magyar közéletnek tipikus alakja: a nagy parlamenti debatter, a kötélizmú akrobata, ki ellenfeleit mesterfogásokkal dönti porba és a tömeg tapsvihara közt teszi lábát nyakukra... reggeltől estig pártok szétbomlasztásán, kormányok buktatásán, vetélytársak eltüntetésén töri hatalmas elméjét. Ha Széchenyi ismerte volna, róla mintázza a politikai gyűlölködést." (Három nemzedék, negyedik könyv, második fejezet.)

Ha Széchenyi ismerte volna... De Szekfű sem ismerte, Szilágyi Dezső (1840-1901.07.31.) halálakor Szekfű mindössze tizenhét éves volt; akik viszont személyesen ismerték, mint olvashattuk, kivételesen nagyra becsülték.

Hát persze hogy parlamenti debatter volt, mi más lehetne egy ellenzéki politikus? Az a dolga, hogy bírálja a kormányt. Szilágyi ezt tette, kövekezőképp helytelenítette Tisza politikáját.

A kérdés az, mit tett. Alkotott-e egyáltalán, vagy csak bíralt, rombolt?

Életéről annyit, hogy atyja nagyváradi ügyvéd, öccse, Ete, hírneves kolozsvári szemészprofesszor volt, édesanyja, Lukács Anna pedig annak a Lukács Dénes cs. kir. tüzértisztnek a húga, aki 1848-ig Ferenc József katonai szakoktatója volt, a szabadságharc idején pedig honvéd tüzérműszaki főnök, akit ezért Haynau halálra ítélt, majd az ítéletet kegyelemből börtönbüntetésre változtatták. (Talán mert Ferenc József emlékezni kegyeskedett volt tanárára.) A nagy magányosnak, akit Harmincad utcai legénylakásán egy forró nyári reggelen szívroham áldozataként talált hálószobájának szőnyegén inasa, 1889 tavaszától 1895 januárjáig volt alkalma bizonyítani: a bukását közeledni érző Tisza, hogy kormányelnöki székét mentse, meghívta igazságügy-miniszternek.

Hanák Péter írja Szilágyi Dezsőről, napjainkban:

"Maradandót az igazságügy modernizálásában alkotott. Nevéhez fűződnek a liberális jogrendszer kiépítésének olyan jelentős alkotásai, mint a büntetőperrendtartás és az esküdtszéki bíráskodás kidolgozása, az örökösödési eljárás szabályozása a magánjogban, a közigazgatási bíróság, illetve a képviselő-választások feletti kúriai bíráskodás bevezetése a közjog területén." (Magyarország története 1890-1918. I. 86. -1978.)

Hát ez bizony nem kevés. Végülis mi más egy igazságügy-miniszter feladata, mint - többek között - a felsorolt kérdések megoldása?

Lukács Bélára (1847 -1901; öngyilkos lett) a kereskedelmi tárcát bízta Wekerle. Lukács 1872-től volt képviselő, 1887-től pedig Baross Gábor idején államtitkár. Az a típusú irodalmár-politikus-szakember, akit a hetvenes évekről szólván már bemutattunk.